

Тема. Територіальний устрій України

Лектор – Міхневич Л.В.

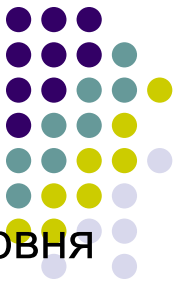

ПИТАННЯ:

- Поняття та принципи територіального устрою України
- Адміністративно-територіальний поділ України
- Види адміністративно-територіальних одиниць
- Порядок зміни адміністративно-територіального поділу України
- Поняття та особливості Автономної Республіки Крим
- Система органів влади Автономної Республіки Крим та їх повноваження

ЛІТЕРАТУРА:

- Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // ВВРУ. – 1996. – № 20. – Ст. 141.
- Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 р. // ВВРУ від 12.02.1999 – 1999 р. – № 5. – Ст. 43.
- Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р. // ВВРУ. – 1999. – № 11. – Ст. 79.
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. // ВВРУ від 25.06.1997 – 1997 р. – № 24. – Ст. 170.
- Закон України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 р // ВВРУ. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
- Закон України «Про Автономну Республіку Крим» від 17 березня 1995 р. // ВВРУ від 14.03.1995 – 1995. – № 11. – Ст. 69.
- Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 р. // ВВРУ від 27.07.1998 – 1998. – № 29. – Ст. 191.

Форма держави – це її апарат, що виражається в характері політичних взаємовідносин між людьми, між людьми й державою в процесі управління, в методах організації вищих органів державної влади і в адміністративно-територіальному поділі держави.

- **форма державного правління** – спосіб, або порядок організації та взаємодії вищих органів державної влади
- **форма державного устрою** – порядок організації територіального устрою, тобто поділу держави на певні складові частини, та співвідношення держави, як цілого, з її складовими частинами
- **форма державного режиму** – порядок здійснення державної влади певними способами і методами

- **Територія** – це частина земної поверхні у визначених межах (кордонах) з властивими їй географічним положенням, природними та створеними діяльністю людей умовами та ресурсами, а також з повітряним простором та розташованими під нею надрами.
- **Державна територія** – певна частина земної поверхні, що чітко окреслена державними кордонами і перебуває під суверенітетом тієї чи іншої держави.

територією України є:

- **суходіл в межах кордонів**;
- **територіальне море** (прибережні морські води шириною **12** морських миль);
- **внутрішні територіальні води**: 1) морські води, розташовані в бік берега, 2) води портів України, 3) води заток, бухт, губ і лиманів, гаваней і рейдів, береги яких повністю належать Україні, до прямої лінії, проведеної від берега до берега в місці, де з боку моря вперше утворюється один або кілька проходів, якщо ширина кожного з них не перевищує **24** морських миль, 4) води заток, бухт, губ і лиманів, морів і проток, що історично належать Україні. 5) обмежена лінією державного кордону частина підземних водних об'єктів, а також вод річок, озер та ін. водойм, береги яких належать Україні.
- **надра** у межах кордонів (простір під сухопутною і водною територіями до технічно доступної глибини);
- **континентальний шельф**;
- **виключна (морська) економічна зона** (ширина становить до **200** морських миль)
- **повітряний простір** у межах кордонів (умовно до космічного простору);
- **військові кораблі і військові повітряні судна**, де б вони не знаходилися;
- **невійськові судна на морі і в повітрі**, які знаходяться у відкритому морі і повітряному просторі.

До державної території приєднуються такі об'єкти:

- невійськові судна на морі і в повітрі, які знаходяться у відкритому морі і повітряному просторі; космічні кораблі, зимівлі в Антарктиді, які мають прапор або інші відзнаки держави.

Державний кордон встановлюється

- **на суші** - по характерних точках і лініях рельєфу або ясно видимих орієнтирах;
- **на морі** - по зовнішній межі територіального моря України
- **на судноплавних річках** - по середині головного фарватеру або тальвегу річки; на несудноплавних річках (ручаях) - по їх середині або по середині головного рукава річки; на озерах та інших водоймах - по прямій лінії, що з'єднує виходи державного кордону України до берегів озера або іншої водойми. Такий державний кордон України не переміщується як при зміні обрису їх берегів або рівня води, так і при відхиленні русла річки (ручаю) в той чи інший бік;
- **на водосховищах гідровузлів та інших штучних водоймах** - відповідно до лінії державного кордону України, яка проходила на місцевості до їх заповнення;
- **на залізничних і автодорожніх мостах, греблях та інших спорудах**, що проходять через прикордонні ділянки судноплавних і несудноплавних річок (ручаїв), - по середині цих споруд або по їх технологічній осі, незалежно від проходження державного кордону України на воді.

Територіальний устрій – передбачена законами територіальна організація держави з метою забезпечення найоптимальнішого вирішення завдань та здійснення функцій суспільства і держави.

- **політико-територіальний** – передбачає поділ держави на окремі самостійні частини, наявність політичних зв'язків держави та суб'єктів федерації (притаманний федераціям)
- **адміністративно-територіальний** – внутрішній поділ території держави на адміністративно-територіальні одиниці, зв'язок між державою та адміністративними одиницями носить адміністративний характер (для унітарних держав)

Державний устрій – це політико-територіальна організація держави, характер взаємовідносин держави в цілому та її складових. (унітарна держава)

- **Україна має власну територію, яка є єдиною, неподільною, недоторканою і цілісною (ст. 2 Конституції України);**
- **Україна має свої державні кордони, зміна яких, як і зміна території України, без згоди народу України не дозволяється (ч. 3 ст. 3 і ст. 17 Конституції України);**
- **Україна, як незалежна держава розробляє і приймає свою Конституцію (Преамбула Конституції України);**
- **Україна має власну систему законодавства, на її території забезпечується верховенство права (ст. 8 Конституції України);**
- **Україна має власні законодавчі, виконавчі і судові органи (ст. 6 Конституції України);**
- **в Україні існує єдине громадянство (ст. 4 Конституції України);**
- **державна мова України є українська мова (ст. 10 Конституції України).**

Принципи територіального устрою України – це основоположні, керівні ідеї, на яких базується територіальний устрій України (ст. 2, 73, 132 Конституції України):

- **єдність та цілісність державної території** – означає, що Україна внутрішньо єдина держава, територія якої в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою, це, зокрема, забезпечується наявністю власних Збройних Сил;
- **поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади** – незважаючи на жорстку ієрархічність системи органів державної влади, місцеві органи виконавчої влади наділені суттєвою самостійністю у здійсненні ними своїх функцій; передбачена можливість делегування місцевими органами виконавчої влади окремих своїх повноважень органам місцевого самоврядування;
- **збалансованість та соціально-економічний розвиток регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій** – означає диференційований підхід до вирішення питань оптимального економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць регіонального характеру. Різні регіони України мають різний економічний потенціал, що необхідно враховувати при правовому регулюванні територіального устрою для зміцнення територіальної єдності складових частин України;
- **урахування історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій** – означає необхідність врахування у правовому регулюванні усієї сукупності різноманітних особливостей окремих регіонів;
- **врахування думки громадян, які проживають на відповідній території, при вирішенні питань територіального устрою України** – відповідно до ст. 73 Конституції України питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом.

Адміністративно-територіальна одиниця – це частина єдиної території України, що є просторовою основою для організації та діяльності місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

- АРК ;
- області;
- райони;
- міста;
- райони в містах;
- селища;
- села.
- **Первинний рівень** (села, селища, райони у містах, міста без районного поділу);
- **Середній рівень** (райони, міста з районним поділом)
- **Вищий рівень** (АРК, 24 області, міста Київ та Севастополь зі спеціальним статусом, який визначається законами України).

За географічними ознаками адміністративно-територіальні одиниці поділяються на:

1. населені пункти
2. регіони

1. Населений пункт – частина комплексно заселеної території, яка склалася у результаті господарської та іншої суспільної діяльності, має стале населення, власну назву та зареєстрована у передбаченому законом порядку

Сільські населені пункти:

- **Село** – це сільський населений пункт зі сталим складом жителів, які переважно зайняті в сільськогосподарському виробництві, народними промислами або санітарно-курортною справою, в якому місцеве самоврядування здійснюється сільською радою і сільським головою.
- **Селище** – це сільський населений пункт, що сформувався при промисловому чи іншому підприємстві, організації.

Міські населені пункти:

- **Селище міського типу** – це міський населений пункт, розташований при промислових підприємствах, будовах, залізничних вузлах, гідротехнічних спорудах, підприємствах з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції та мають комунальну, соціальну інфраструктуру, переважна частина якого зайнята в промисловому виробництві чи соціально-культурній сфері.
- **Місто** – великий населений пункт (від 10 тис. чоловік населення), що має власне комунальне господарство, житловий фонд і мережу соціально-культурних закладів; є адміністративним, промисловим, торговельним і культурним центром. В політико-адміністративному значенні це поселення з певною територією, якому державною владою надані особливі адміністративні права.

2. Регіони Відповідно до Закону «Про стимулювання розвитку регіонів» регіонами є:

- **Автономна Республіка Крим** – невід’ємна складова частина України зі спеціальним статусом, що вирішує в межах Конституції та законів України питання, віднесені до її відання.
- **Область** – вищий рівень адміністративно-територіального устрою України, великий регіон, що характеризується певною цілісністю та самостійністю соціально-економічного розвитку, місцевими особливостями та традиціями.
- **Міста зі спеціальним правовим статусом** – місто Київ та місто Севастополь.

Втім район визначено як – середній рівень адміністративно-територіального устрою, це невеликий регіон з переважно агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, що входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні одиниці.

Міста зі спеціальним правовим статусом – місто Київ та місто Севастополь.

- **Спеціальний правовий статус міста Києва** обумовлений тим, що:
 - це столиця держави (ст. 20 Конституції України), політичний і адміністративний центр держави.
 - тут розташовані резиденції Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Верховного Суду України, центральних органів державної виконавчої влади, а також дипломатичні представництва іноземних держав та міжнародних організацій в Україні.
 - духовний, культурний, історичний, науковий центр України.
 - є історичним спадкоємцем духовного та культурного центру східнослов'янської культури.
 - тут розташовані найдавніші духовні центри православ'я, центри науки і освіти, культури та мистецтва.
 - спеціальний правовий статус міста Києва врегульовано Законом України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р.
- **Спеціальний правовий статус міста Севастополя** зумовлений тим, що в ньому розташований Військово-Морський флот України, що передбачає особливий порядок здійснення державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Спеціальний правовий статус міста Севастополя має бути врегульований спеціальним законом, проте нині цей закон не прийнято.

Порядок зміни адміністративно-територіального устрою України:

- питання територіального устрою України, зокрема визначення змісту цього поняття, правового статусу і видів адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою України, є питаннями загальнодержавного значення і врегульовуються лише законом (п. 13 ст. 92 Конституції України). Окремі повноваження з цих питань можуть бути надані законом органам місцевого самоврядування (ст. 143 Конституції України);
- виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України (ст. 73 Конституції України);
- утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів належить до повноважень Верховної Ради України (п. 29 ст. 85 Конституції України);
- вносити до Верховної Ради України подання про утворення, ліквідацію найменувань районів, надання населеним пунктам статусу гірських, створення Національної ради з найменування географічних об'єктів, затвердження Положення про неї – належить Кабінету Міністрів України;

- **Верховна Рада Автономної Республіки Крим та обласні ради можуть:**
 - вносити до КМУ пропозиції про утворення, ліквідацію найменших новоутворених районів;
 - порушувати перед ВРУ питання про встановлення, зміну меж АРК, області; перенесення адміністративних центрів районів, перейменування районів, встановлення і зміни меж районів міст і міських округів; зарахування населених пунктів до категорії міст районів республіканського значення; утворення і ліквідування районів у містах, найменування та перейменування районів у містах і населених пунктах;
 - приймати рішення про зарахування населених пунктів до категорії селищ міського типу, сіл, селищ, встановлення та зміна їх меж, реєстрації сіл та міських (рад) округів, взяття і зняття з обліку населених пунктів, ведення Державного реєстру адміністративних одиниць; видачі Державного акту встановлення зміни меж селища міського типу, селища, села, сільського округу.
- **Київська і Севастопольська ради (як і обласні):**
 - вносять до ВРУ подання про встановлення і зміну меж міста, міського округу утворення найменування перейменування районів у місті та найменування перейменування інших населених пунктів, що входять в округ, самостійно приймають рішення про встановлення, зміну меж районів у місті, та зарахування населених пунктів, що входять в округ до селищ міського типу, сіл, селищ, зміну інших меж.
- **Районні, міські, міст республіканського значення ради:**
 - вносять до ВР АРК, обласної ради пропозицій по питаннях, які віднесені до цих рад, або порушують питання про їх вирішення перед ВРУ, ВР АРК, обласною радою.

ВИДИ АВТОНОМІЙ:

1. територіальна – самоврядування однієї або кількох територіальних одиниць, які характеризуються особливостями національного складу населення, культури, традицій, побуту тощо

за підставами їх виникнення поділяються на автономії:

- утворені за національними ознаками на територіях з особливостями національного складу населення, наявністю місцевих діалектів;
- утворені внаслідок певних історичних подій та обставин (або особливостей політичних та економічних відносин);
- утворені внаслідок реалізації загального принципу територіальної організації влади.

за обсягом повноважень територіальні автономії поділяються на:

- державні (політичні) – мають деякі ознаки державності (державо-подібне утворення у складі відповідної держави, органи якого мають право видавати закони з питань місцевого значення, створюється парламент, мають свій орган місцевої виконавчої влади, свою конституцію, громадянство, інші атрибути державності);
- адміністративні (місцеві) – являють собою територіальну одиницю держави, органи якої не мають права видавати закони, але наділяються ширшими правами у галузі управління, ніж органи інших адміністративно-територіальних одиниць.

ВИДИ АВТОНОМІЙ

2. екстериторіальна – охоплює не певну територіальну одиницю, а представників певного етносу (національності), що проживають у межах всієї державної території

персональну автономію, яка утворюється у випадках розрізненого проживання відповідних етнічних груп чи національних меншин, які створюють свої об'єднання, що займаються питаннями культури, побуту, мови і можуть мати своє представництво (з правом дорадчого голосу) при деяких центральних органах державної влади;

корпоративна автономія, яка утворюється з огляду на існування лінгвістичних спільнот, для яких резервуються місця в державному апараті, а на місцях на рідній мові здійснюється судовий процес, викладання в школах тощо.

Особливості конституційного статусу Автономної Республіки Крим:

- **державні ознаки Криму:**
- є державним утворенням – республікою;
- має свою Конституцію;
- має регіональну систему державних органів на чолі з ВР і Радою міністрів;
- державні органи АРК видають правові акти, які складають регіональну систему правових актів АРК.
- **статус автономної республіки:**
- межі повноважень АРК визначаються Конституцією України;
- Конституцію АРК затверджує ВРУ;
- нормативно-правові акти органів державної влади АРК не можуть суперечити Конституції і законам України і приймаються відповідно до них та на їх виконання;
- повноваження та порядок формування і діяльності органів державної влади АРК визначаються Конституцією і законами України, нормативно-правовими актами ВР АРК;
- суди АРК належать до єдиної системи судів України;
- КУ визначає питання, нормативно-правове регулювання яких має право здійснювати АРК;
- КУ визначає питання, які належать до відання АРК.

АРК здійснює нормативне регулювання з питань:

- сільського господарства і лісів;
- - меліорації і кар'єрів;
- - громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- - містобудування і житлового господарства;
- - туризму, готельної справи, ярмарків;
- - музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;
- - транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;
- - мисливства, рибальства;
- - санітарної і лікарняної служб.

До відання АРК належить:

- призначення виборів депутатів ВР АРК, затвердження складу виборчої комісії АРК;
- організація та проведення місцевих референдумів;
- управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;
- розроблення, затвердження та виконання бюджету АРК на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;
- розроблення, затвердження та реалізація програм АРК з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля – відповідно до загальнодержавних програм;
- визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;
- участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;
- забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в АРК; охорона і використання пам'яток історії;
- участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;
- ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в АРК або в окремих її місцевостях.

Основними гарантіями АРК є:

- правова, організаційна, фінансова, майнова, ресурсна самостійність у межах, установлених Конституцією України, яка забезпечує здійснення повноважень АРК;
- врахування органами державної влади України при прийнятті рішень, що стосуються АРК, передбачених Конституцією України особливостей АРК;
- державні гарантії статусу і повноважень, права власності АРК;
- судовий захист статусу і повноважень АРК;
- можливість зміни Конституції АРК виключно Верховною Радою АРК.

СИСТЕМА ОРГАНІВ ВЛАДИ АРК

- Представницьким органом АРК є ВР АРК. Вона у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в АРК. Діяльність ВР АРК регулюється Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим». Склад Верховної Ради Автономної Республіки Крим 100 депутатів, строк повноважень яких 5 років.
- ВР АРК приймає Конституцію АРК, яку затверджує ВРУ не менш як половиною від конституційного складу ВРУ (ст. 135 Конституції України).
- Урядом АРК є Рада міністрів АРК. Голова Ради міністрів АРК призначається на посаду та звільняється з посади ВР АРК за погодженням із Президентом України.
- Повноваження, порядок формування і діяльності ВР АРК і Ради міністрів АРК визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.
- Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.
- В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається Законом України «Про представництво Президента України в Автономній Республіці Крим».